

Kirkkoja tarvitaan kriisitilanteissa

Veli-Matti Salminen

19.12.2023

KIRKON TUTKIMUS JA KOULUTUS[†]

Kirkkoja tarvitaan kriisitilanteissa

Veli-Matti Salminen 19.12.2023

Keskeiset havainnot

- Noin kolme neljäsosaa suomalaisista toivoo kirkoilta vahvaa roolia henkisen ja hengellisen tuen, hiljentymismahdollisuuksien ja materiaalisen tuen tarjoajana yhteiskuntaa koskevilla kriiseillä.
- Kaksi kolmasosaa suomalaisista suhtautuu myönteisesti kirkkojen yhteistyöhön muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa kriisitilanteissa.
- Noin puolet toivoisi kirkkoilla olevan lakiin kirjattu tai muuten vakiintunut velvollisuus viranomaisyhteistyöhön kriisitilanteissa. Yli 50-vuotiaat kannattavat tätä näkemystä selvästi eniten, samoin luterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsenet.
- Kirkkojen keskittymistä erityisesti hengelliseen sanomaan kriisitilanteissa kannattavat eniten vanhempiin sukupolviin kuuluvat ja uskonnollisesti konservatiiviset.
- Poliittisesti oikealle identifioituvien mielestä kirkkojen tulisi tukea kriisitilanteissa ensisijaisesti omia jäseniään.

Kriisinkestävyden tukeminen kirkon yhteiskunnallisena tehtävänä

Kirkko konkretisoi ja määrittää omaa paikkaansa yhteiskunnassa osallistumalla ja toimimalla aktiivisesti yhteiskuntaelämän eri sektoreilla. Kirkko vaikuttaa ja välittää kristillistä sanomaansa tukemalla ihmisiä hengellisesti, henkisesti ja taloudellisesti. Evankelis-luterilaisen kirkon missio itsessään alleviivaa kirkon vaikuttajaroolia: se käsittää niin sanan julistamisen, heikompiensa puolustamisen kuin sosiaalieettisen vastuun ihmisistä ja ympäristöstä.¹ Tehtävät eivät ole tärkeysjärjestyksessä eikä niitä ole tarkoitus myöskään erottaa toisistaan. Sama ajattelu pätee ideaan diakonisesta kirkosta. Siinä hahmottuu yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka auttaa ja tukee eri elämäntilanteissa, mutta myös edistää oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta, yhteisöllisyyttä ja ympäristönsuojelua.²

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia määrittää yhdeksi yhteiskunnan vahvuustekijäksi henkisen kriisinkestävyden, jota kriisitilanteissa ylläpidetään tukeutumalla normaalioloissa luotuihin rakenteisiin. Hengelliset yhteisöt mainitaan strategiassa henkisen kriisinkestävyden rakentajina.³ Uskonnonvapauden kannalta on myös merkittävää, että uskonnolliset yhteisöt osallistuvat tähän yhteiskunnalliseen tehtävään universalismin periaatteen mukaan ketään pois rajaamatta. Henkisestä ja hengellisestä hyvinvoinnista huolehtiminen julkisissa instituutioissa, kuten sairaaloissa, vankiloissa ja puolustusvoimissa ovat kirkon

¹ [Kaikkialta kaikkialle 2018 \(sivusto\).](#)

² [Diakoninen kirkko \(sivusto\).](#)

³ [Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017 \(pdf\).](#)

toimintamuotoja, joille suomalaiset ovat yleensä osoittaneet vahvaa kannatusta ja joita kirkolta myös edelleen odotetaan.⁴ Lisäksi kirkon tarjoamalla sielunhoidolla ja henkiselä tuella on erityistä merkitystä, kun sitä tehdään kriisitilanteissa, esimerkiksi suuronnettomuuksien tai laajempien kriisien toteutuessa. Kriisiapu ja keskustelutuki olivat esimerkiksi koronapandemian aikana kirkon tärkeimpiä toimintamuotoja suomalaisille tehtyjen kyselyiden perusteella.⁵

Tässä raportissa käsitellään suomalaisten suhtautumista evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon toimintaan kriisitilanteissa. Tarkasteltavina ovat erilaiset auttamisen ja tuen muodot. Lisäksi tarkastellaan näkemyksiä siitä, pitäisikö kirkkojen tarjoamia tukitoimia kriisitilanteissa säännellä laissa ja kuuluvatko ne yleisesti kaikille. Näkemykset suhteutetaan uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyteen, uskonnollisuuteen ja poliittiseen kantaan. Tulokset perustuvat Gallup Ecclesiastica -kyselyyn, jonka Kirkon tutkimus ja koulutus teetti syksyllä 2022 väestöllisesti edustavalla otoksella. Kantar TNS:n toteuttamaan kyselyyn vastasi 1 104 mannersuomalaista.

Yleinen suhtautuminen kirkkojen toimintaan kriisitilanteissa

Yhteistä sekä äkillisille että pitkittyneille kriiseille on se, että niiden seurauksena lähes poikkeuksetta ihmiset hakeutuvat kirkkoihin tai odottavat niiltä tukea. Kyse voi olla esimerkiksi suuronnettomuudesta tai jotakin paikkakuntaa koskettavasta järkyttävästä tapahtumasta. Näissä tilanteissa seurakunnat tarjoavat yleensä keskusteluapua sekä mahdollisuutta hiljentymiseen tai yhteen kokoontumiseen. Ne organisoivat myös rahallista ja materiaalista tukea apua tarvitseville usein heti kriisien sattuessa. Suomalaiset ovat yleensä suhtautuneet tähän toimintaan myönteisesti, mikä on havaittu niin koronapandemian kaltaisten pitkittyneiden kriisitilanteiden kuin äkillistenkin kriisien yhteydessä.

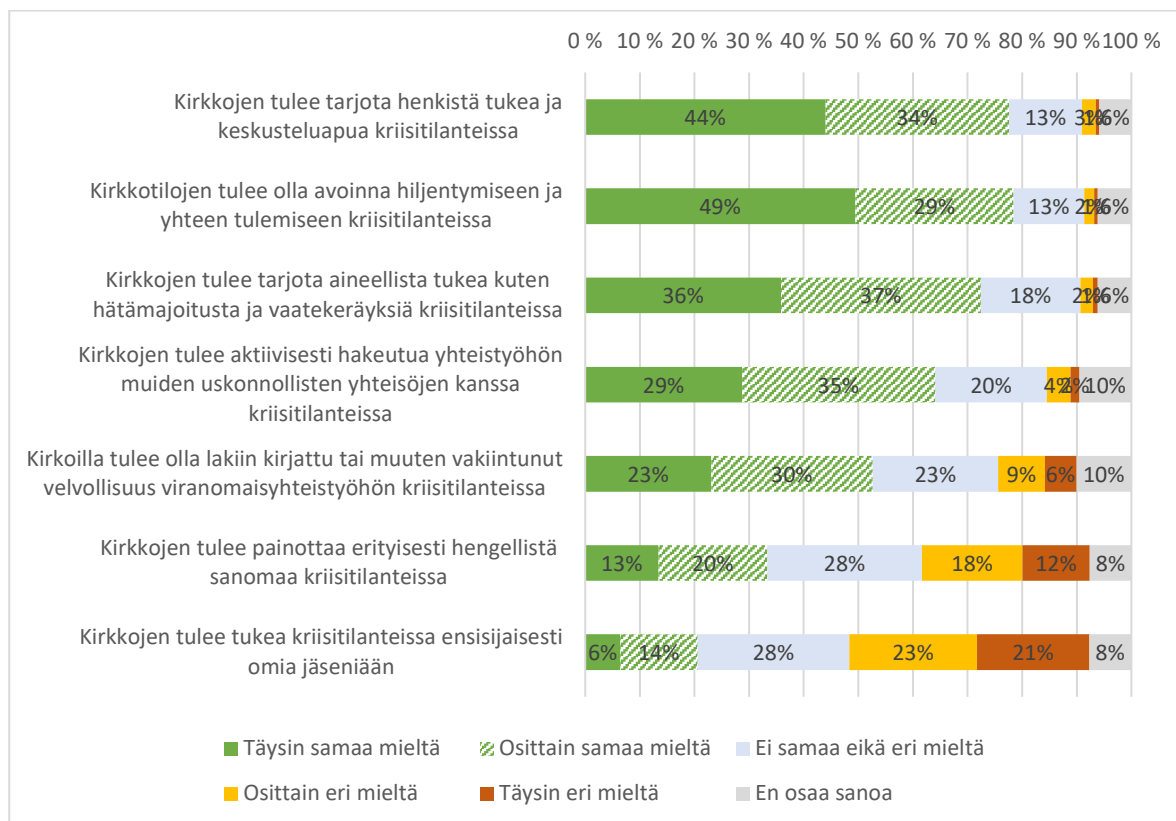
Gallup Ecclesiastica 2022 -kyselyssä kartoitettiin suomalaisten näkemyksiä kirkon toiminnasta julkisissa instituutioissa ja kirkon yhteiskunnallisesta roolista. Tässä yhteydessä tiedusteltiin myös mielipiteitä siitä, minkälainen rooli luterilaisella ja ortodoksisella kirkolla tulisi olla yhteiskuntaa koskevissa kriiseissä. Esimerkkeinä kriiseistä mainittiin konfliktit, kansakuntaa järkyttäneet väkivallanteot ja suuronnettomuudet. Kyselyn tulokset osoittavat, että noin kolme neljästä suomalaisesta toivoi luterilaiselta ja ortodoksiselta kirkolta vahvaa roolia henkisen tuen, hiljentymismahdollisuuden ja aineellisen tuen tarjoajana yhteiskuntaa koskevissa kriiseissä (ks. Kuvio 1). Sukupuolten ja ikäryhmien välillä oli jonkin verran eroja kannatuksen vahvuuden ja neutraalin suhtautumisen osalta, mutta väittämistä eri mieltä olevia ei ilmennyt merkittävästi missään vertailuryhmässä. Kannatus oli kautta linjan korkeaa myös sille, että kirkot hakeutuvat yhteistyöhön muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa kriisitilanteissa. Tätä väitettä kannatti kaksi kolmasosaa (64 %) suomalaisista. Tässä mielessä kirkot ja muut uskonnolliset yhteisöt rinnastuvat esimerkiksi kansalaisjärjestöihin, joiden

⁴ Sorsa 2016, 198–206.

⁵ [Salomäki 2020 \(pdf\)](#).

verkostoituminen nähdään kriisitilanteissa luontevana ja tarpeellisena auttamisen tehostamisen kannalta.

Kuvio 1. Suhtautuminen luterilaisen ja ortodoksisen kirkon toimintaan kriisitilanteissa. Gallup Ecclesiastica 2022, N=1 104.

Suomalaiset olivat siis varsin yksimielisiä siitä, että yhteiskuntaa koskevien kriisien hoidossa kristillisten kirkkojen aktiivisen roolin tulee painottua henkiseen ja materiaaliseen auttamiseen, tilojen avaamiseen kokoontumisille ja yhteistyöhön yli kirkkokuntarajojen. Heikommin kannatusta sai ajatus, että kirkoilla olisi lakiin kirjattu tai muuten vakiintunut velvollisuus viranomaisyhteistyöhön kriisitilanteissa. Tätäkin väitettä tosin tuki noin puolet (53 %) vastaajista, mutta siihen suhtautuminen vaihteli merkittävästi iän mukaan. Sukupuolten välillä ei tässä kysymyksessä ollut olennaista eroa. Millenniaaleista vain noin kolmannes (35 %) ja alle 30-vuotiaista alle puolet (43 %) kannatti kirkkojen lakiin kirjattua tai vakiintunutta velvollisuutta viranomaisyhteistyöhön. Vasta yli 50-vuotiaiden kohdalla ja sitä vanhemmissa ikäryhmissä suhtautuminen painottui selkeästi myönteisemmäksi.

Kriisitilanteissa kirkko haluttiin nähdä ennen kaikkea auttajana ja kohtaajana. Kannatus kirkkojen muille toimille kriisitilanteissa laski heti, kun mukana oli rajaavia tekijöitä. Hengellisen sanoman painottamista kriisitilanteissa toivoi kirkoilta vain noin kolmannes (33 %) vastaajista, tämänkin toiveen korostuessa lähinnä yli 70-vuotiailla (51 %) vastaajilla. Alle 50-vuotiaat ja varsinkin millenniaalien sukupolveen kuuluvat (20 %) kannattivat hengellisen sanoman korostamista kriisitilanteissa kaikkein vähiten. Sukupuolten välillä ei tässä kysymyksessä ollut merkittäviä eroja.

Lisäksi huomionarvoista on, että lähes puolet (44 %) vastaajista halusi kirkkojen tukevan kriisitilanteissa kaikkia eikä vain omia jäseniään. Viidesosa (20 %) vastaajista kuitenkin kannatti kirkkojen rajautumista tukemaan ensisijaisesti omia jäseniään. Kannattajia tälle oli hieman yllättäen eniten alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä, yli neljännes (28 %). Vähiten omiin jäseniin rajautumista kannattivat yli 70-vuotiaat vastaajat (12 %). Tuen rajaamista selitti myös sukupuoli, sillä miehistä lähes neljännes (24 %) ja naisista vain noin kuudesosa (17 %) oli samaa mieltä tästä väittämästä. Tähän väittämään liittyi kuitenkin merkittävämpiä uskonnollisuuteen ja arvoihin liittyviä selittäjiä, joita tarkastellaan seuraavassa tarkemmin.

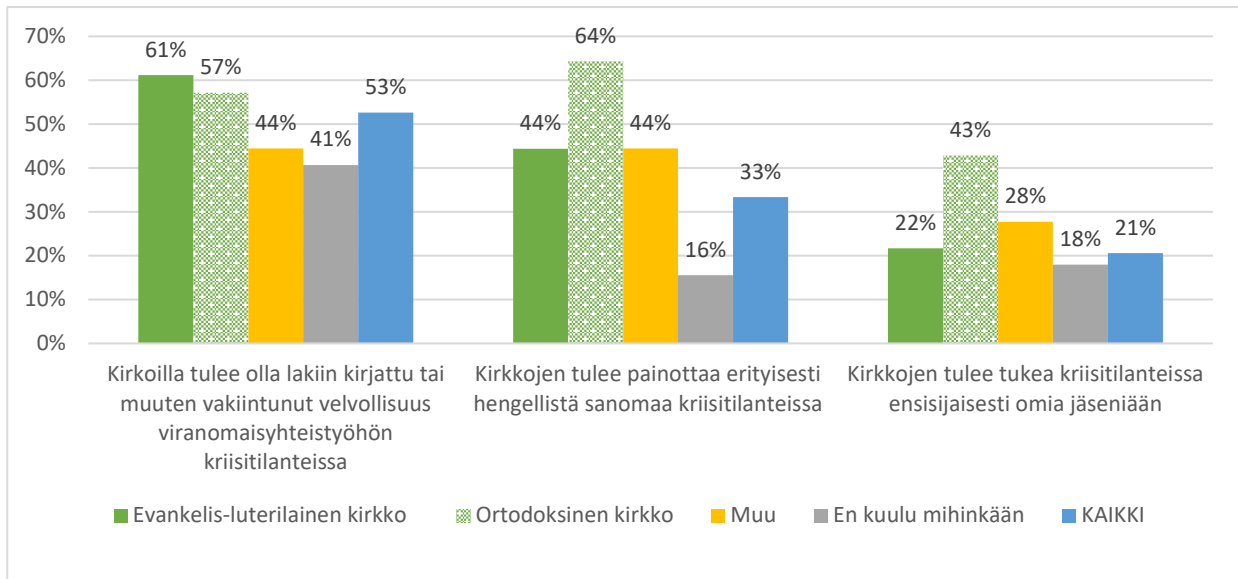
Uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyden vaikutus

Kolme eniten erottelevaa väittämää eli kirkkojen lakiin kirjattu yhteistyövelvoite, hengellisen sanoman painottaminen ja ensisijaisesti omien jäsenien tukeminen kriisitilanteissa osoittautuivat kiinnostaviksi sekä uskontokunnan jäsenyyden että arvomaailman kautta tarkasteltuina. Ensiksikin melko odotettu havainto oli, että luterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsenet kannattivat kirkkojen lakiin kirjattua yhteistyövelvoitetta selkeästi enemmän kuin muihin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat ja uskontokuntiin kuulumattomat (ks. Kuvio 2). Kahden valtionkirkon asemassa olevan instituution jäsenet ymmärrettävästi näkevät todennäköisemmin kytköksen kirkkonsa ja viranomaisten välisessä yhteistyössä perustuvan myös lakiin, joskin kirkkojen jäsenistössä on merkittävä osuus myös heitä, jotka eivät tällaista kytköstä kannata.

Hengellisen sanoman painottaminen kriisitilanteissa on todennäköisesti vahvemmin sidoksissa uskonnollisuuteen kuin institutionaaliseen jäsenyyteen. Uskonnollisten yhteisöjen jäsenet toki erottuivat hengellisen sanoman painottamisen kannattajina ei-jäsenistä merkittävästi, ja erityisesti tässä kysymyksessä erottuivat ortodoksisen kirkon jäsenet, joista kaksi kolmasosaa (64 %) oli samaa mieltä väittämän kanssa. Luterilaisen kirkon ja muiden uskonnollisten yhteisöjen jäsenten välillä taas ei ollut käytännössä mitään eroa. Tätä voidaan pitää yllättävänäkin, kun muiden yhteisöjen jäsenet toimivat usein pääosin kristillisissä vapaissa suunnissa, joissa hengellisen sanoman painottaminen on vahvemmin esillä.

Kirkon tuen rajaaminen kriisitilanteissa ensisijaisesti omiin jäseniin sai kannatusta niin ikään ortodoksisen kirkon jäseniltä (43 %) sekä hieman keskimääräistä enemmän muiden uskonnollisten yhteisöjen jäseniltä (28 %). Protektionistinen ajattelu ei päde ainakaan evankelis-luterilaisen kirkon jäsenten kohdalla, sillä väitettä kannattivat yhtä vähän luterilaisen kirkon jäsenet kuin uskontokuntiin kuulumattomat.

Kuvio 2. Näkemykset kirkkojen tehtävistä kriisitilanteissa uskonnollisen yhdiskunnan jäsenyyden mukaan (% "Täysin samaa mieltä" tai "Osittain samaa mieltä"). Gallup Ecclesiastica 2022, N=1 104.

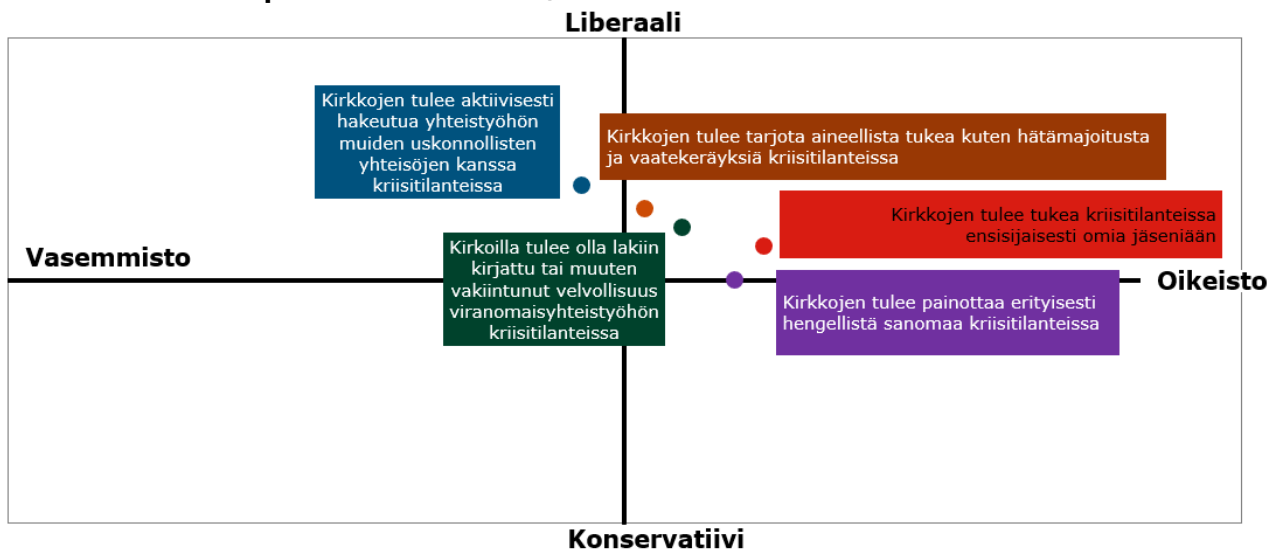

Arvomaailman ja poliittisen kannan vaikutus

Uskonnollisen yhdiskunnan jäsenyyden ohella uskonnollisen konservatiivisuuden ja poliittisen kannan vaikutus valaisee monipuolisemmin suhtautumista kirkkojen toimintaan kriisitilanteissa. Seuraavassa analyysissä kirkkojen kriisinhallinnallisia tehtäviä koskevat väittämät sijoitettiin kaksiulotteiselle arvokartalle siten, että kunkin väittämän kanssa samaa mieltä oleville laskettiin keskiarvo kahden muuttujan osalta. Poliittista kantaa mitattiin tiedustelemalla, mihin kohtaan vastaaja sijoittaisi oman kantansa asteikolla 1...10, jossa arvo 1 edusti vasemmistoa ja arvo 10 oikeistoa. Uskonnollista suuntautumista taas mitattiin kysymällä, mihin kohtaan vastaaja sijoittaisi oman kantansa asteikolla, jossa arvo 1 edusti konservatiivia ja arvo 10 liberaalia.

Kuviosta 3 havaitaan, että kaikki väittämät sijoittuvat arvokartan pystyakselilla hieman "liberaalin" puolelle, mutta väittämät erottuvat silti toisistaan. Aineellisen avun tarjoaminen kriisitilanteissa ja varsinkin kirkkojen aktiivinen yhteistyö muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa ovat näkemyksiä, joiden kannattajat profiloituivat todennäköisimmin uskonnollisesti liberaaleiksi. Poliittisesti katsottuna nämä kaksi näkemystä sijoittuivat hieman enemmän vasemmalle kuin muut. Kirkkojen lakiin kirjattu velvollisuus viranomaisyhteistyöhön kriisitilanteissa taas sijoittui melko keskelle arvokarttaa sekä uskonnollisesti että poliittisesti katsottuna. Toisin sanoen kannatusta lakiin kirjatulle velvollisuudelle viranomaisyhteistyöhön ei lisää uskonnollinen konservatiivisuus eikä poliittinen kallistuminen vasemmalle tai oikealle, mutta tietynlainen instituutiokollisuus tähän näkemykseen sisältyy, koska kansankirkkojen jäsenet kannattivat lakiin kirjattua velvollisuutta todennäköisemmin kuin muiden yhteisöjen jäsenet tai ei-jäsenet.

Kuvio 3. Kirkkojen erilaisia toimintoja kriisitilanteissa kannattavien sijoittuminen arvokartalle. Gallup Ecclesiastica 2022, N=1 104.

Uskonnollisesti konservatiivisemmiksi itsensä määrittelivät ne, jotka olivat samaa mieltä väittämistä "Kirkkojen tulee painottaa erityisesti hengellistä sanomaa kriisitilanteissa" ja "Kirkkojen tulee tukea kriisitilanteissa ensisijaisesti omia jäseniään". Hengellisen sanoman painottaminen on vahvimmin yhteydessä uskonnolliseen konservatiivisuuteen, kuten on luontevaa olettaakin. Näiden kahden väittämän kannattajat myös sijoittuivat poliittisella kartalla selkeästi oikealle. Kiinnostavaa on se, että kirkkojen keskittymistä vain omien jäsentensä tukemiseen kannatettiin enemmän poliittisin kuin uskonnollisin perustein, eli se on poliittisesti vahvasti oikeistolainen ja uskonnollisesti lievän konservatiivinen näkemys. Tämä muodostaa mielenkiintoisen jännitteen oikeistokonservatiivisuuden ja universalistisen ajattelun välille. Kirkon kriisiavun rajaamisen tarpeessa voidaan nähdä ajattelumallia kirkon jäsenten etujen suojelemisesta. Toisaalta siihen voi liittyä uskonnollisten toimijoiden, kuten kirkkojen näkeminen kansalaisyhteiskunnasta erillisinä toimijoina.

Johtopäätökset

Tutkimuksen perusteella suomalaiset kannattavat kristillisten kirkkojen aktiivista roolia yhteiskuntaa koskevien kriisien hoidossa, kun se kohdistuu henkiseen ja materiaaliseen auttamiseen, hiljentymismahdollisuuteen kirkkotiloissa ja yhteistyöhön yli kirkkokuntarajojen. Tulos on jokseenkin odotettu ja kertoo siitä, että kriisitilanteissa kaivataan toimijoita, jotka kohtaavat ihmisiä kokonaisvaltaisesti henkisten, hengellisten ja fyysisten tarpeiden tasolla. Kirkkoja pidetään näissä tehtävissä yleisesti uskottavina ja tarpeellisina toimijoina.

Jos kriisitilanteiden hoitoon yhdistyy kirkon institutionaaliseen asemaan tai sen erityisiin tehtäviin liittyviä rajaavia tekijöitä, kansalaisten kannatus on selvästi heikompaa. Noin puolet suomalaisista on sitä mieltä, että kirkoilla tulisi olla lakiin kirjattu tai muuten vakiintunut velvollisuus viranomaisyhteistyöhön kriisitilanteissa. Nuoremmat sukupolvet ja muiden kuin luterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsenet ovat kuitenkin tästä eri mieltä. Kirkkojen

keskittymistä hengelliseen sanomaan tai auttamisen valikoivuutta kannattavat ennen kaikkea uskonnollisesti konservatiivit ja poliittisesti oikealle identifioituvat.

Kyselyn perusteella voidaan tulkita, että kansalaisten odotuksissa kirkkojen toiminnalle kriisitilanteissa heijastuu näkemys kirkoista arvolähtöisinä toimijoina. Kirkkojen vastaaminen ihmisten tarpeisiin kriisien sattuessa halutaan nähdä universalistisena toimintana, jota ei tulisi säännellä tai rajata. Mikäli toiveita avun rajaamisesta ilmenee, ne linkittyvät yleensä erilaisiin arvoihin kuin mitä kirkot julistavat.

Evankelis-luterilaisen kirkon yhteiskunnallinen vaikuttaminen on vahvasti arvolähtöistä. Kirkon arvot on kirjoitettu auki sen strategiassa. Sekä nykyinen *Ovet auki* että edellinen *Kohtaamisen kirkko* -strategia määrittivät kirkon arvoiksi uskon, toivon ja rakkauden.⁶ Tämä arvoperusta punnitaan siinä, miten arvoja käytännössä toteutetaan. Kansalaisten näkökulmasta kirkon yhteiskunnallinen vaikuttaminen nähdään pääosin hyvänä, kun se suuntautuu heikompiosaisten auttamiseen, perheiden tukemiseen tai yhteiskunnallisten epäkohtien esiin nostamiseen.⁷ Kirkkoon luotetaan, kun se tekee arvopohjastaan nousevaa työtä esimerkiksi ihmisten auttamiseksi ja kriisinkestävyyden tukemiseksi. Jos tämä luottamus rapautuu, se kertoo usein myös yleisesti luottamuksen heikkenemisestä yhteiskunnan instituutioiden tukeen haastavissa tilanteissa.

⁶ [Kohtaamisen kirkko 2014 \(sivusto\)](#); [Ovet auki 2020 \(sivusto\)](#).

⁷ Hytönen & Sorsa 2016, 225–226.

Kirjallisuus

Diakoninen kirkko. 2020. *Diakoninen kirkko: Teologinen lähtökohta*.
<https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia/> (viitattu 12.12.2023).

Hytönen, Maarit & Sorsa, Leena. 2016. Kirkko julkisena keskustelijana. – Kimmo Ketola & Maarit Hytönen & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg & Leena Sorsa: *Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 222–250.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1529/viewmode=infoview/qsr=osallistuva%20> (viitattu 12.12.2023).

Kaikkialta kaikkialle. 2018. *Kaikkialta kaikkialle – kirkon missio nyt. Missiologian tuntemus ja osaaminen kirkon työssä*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 67, Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1486/viewmode=infoview/qsr=kaikkialta%20kaikkialle> (viitattu 12.12.2023).

Kohtaamisen kirkko. 2014. *Kohtaamisen kirkko. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan suunta vuoteen 2020*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 7, Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1577/viewmode=infoview/qsr=kohtaamisen%20kirkko> (viitattu 12.12.2023).

Ovet auki. 2020. *Ovet auki: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 89, Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4239/viewmode=previewview/qsr=ovet%20auki> (viitattu 27.1.2023).

Salomäki, Hanna. 2020. *Suomalaisten henkinen kriisinkestävyys. Huolenaiheet ja turvallisuutta tuovat tekijät koronakriisissä*. Raportti 8.4.2020. Kirkon tutkimuskeskus.
https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Raportti_Suomalaistenhenkinenkriisinkest%C3%A4vyys_VerkkoSaavutettava.pdf/454e8e5b-33b0-109a-b039-1155b9844d04?t=1588071335739 (viitattu 23.1.2023).

Sorsa, Leena. 2016. Kirkon rooli yhteiskunnassa. – Kimmo Ketola & Maarit Hytönen & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg & Leena Sorsa: *Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 172–221.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1529/viewmode=infoview/qsr=osallistuva%20> (viitattu 12.12.2023).

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. 2017. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*. Valtioneuvosto. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf (viitattu 25.1.2023).